



Generalitat de Catalunya  
Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació  
**Direcció General del Patrimoni Cultural**  
Àrea de Coneixement i Recerca  
Centre d'Informació i Documentació del Patrimoni Cultural

1497

## Antiga rectoria de Sant Pere de Lavern

Agnès Sarri Plans



### **Avis legal**

Aquesta obra està subjecta a una llicència Reconeixement-NoComercial-SenseObresDerivades 2.5 de Creative Commons. Se'n permet la reproducció, distribució i comunicació pública sempre que se'n citi el titular dels drets i no se'n faci un ús comercial. No es pot alterar, modificar o generar una obra derivada a partir d'aquesta obra. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/es/legalcode.ca>.

INDEX :

Introducció.	pàgina	1
Medi geogràfic.	"	3
Medi històric.	"	4
Objectius i resultats.	"	7
Metodologia.	"	7
Descripció de les restes arqueològiques.	"	8
Matrix.	"	11
Relació d'Unitats Estratigràfiques.	"	12
Conclusions.	"	17
Bibliografia.	"	18
Material Arqueològic:		
Codis utilitzats a l'inventari de materials.	"	19
Inventari.	"	20
Estudi del material.	"	23
Documentació Gràfica:		
1.-Planimetria.		
2.-Fotografia.		

## INTRODUCCIO

La present memòria tracta de l'excavació de l'antiga rectoria de la Parròquia de Sant Pere de Lavern, situada a 1 Qm. de l'agrupació urbana de Lavern en el terme municipal de Subirats a l'Alt Penedès.

L'esmentada parròquia pertany a la jurisdicció religiosa del Bisbat de Barcelona i els terrenys conventuals a la comunitat de mares clarisses de Santa Isabel.

Segons la memòria de la proposta d'ordenació de Sant Pere de Lavern elaborada per l'arquitecta Anna Albin i Collet el maig de 1990, l'edifici de l'antiga parròquia presentava deficiències constructives i estava molt deteriorat interiorment degut a diverses actuacions que s'hi realitzaren i al fet d'estar abandonat durant molt de temps. És per això que es proposà enderrocar-lo i substituir-lo amb una nova construcció.

Referent a aquesta memòria, el 25 de març de 1992, la Comissió Territorial de Barcelona del Patrimoni Cultural del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, acordà l'elaboració d'un informe històric de l'element a enderrocar ( l'antiga rectoria amb la torre adossada ) i la seva relació amb el conjunt.

Després que -a l'abril de 1992- l'Ajuntament de Subirats presentés a la Comissió Tècnica el projecte d'enderroc de l'antiga rectoria ; el juliol del mateix any es redactà un altre informe on s'accepta el seu enderrocament "per motius de ruïna manifesta". No obstant, en aquest informe, es parla d'una torre medieval adossada a l'esmentada rectoria que es troba en perfecte estat de conservació i que per tant s'ha de conservar ja sigui incloent-la en el nou edifici o ressaltant-la com element exempt. En el mateix informe s'acorda que la realització de l'obra sigui supervisada per un arqueòleg i que es dugui a terme una prospecció arqueològica prèvia per la possibilitat d'existir un jaciment romà.

Finalment, davant l'informe que presentà la Comissió Tècnica de Patrimoni de Barcelona l'1 de setembre de 1992 on es deia que l'edifici de la rectoria no presentava cap valor arquitectònic i que per tant podia ser enderrocat encara que era necessari un informe del Servei d'Arqueologia de la torre; el 21 del mateix mes de setembre la Comissió Territorial de Barcelona del Patrimoni Cultural acordà que no era indispensable la conservació del conjunt de la torre-rectoria; però que sí que calia una documentació exhaustiva de la construcció alhora que s'havia de realitzar un control arqueològic de l'enderrocament i uns sondeigs per tal de poder datar la construcció i completar la seva documentació.

Actualment els edificis existents són l'església parroquial i el convent. L'antiga rectoria amb la torre adossada ha estat enderrocada per tal de començar l'ampliació de les dependències del convent amb una hostatgeria edificada de nova planta.

L'enderroc s'ha realitzat sense cap seguiment de tipus arqueològic i és per això que entre el dia 13 i 18 de juliol de 1995 s'ha dut a terme l'excavació amb caràcter d'urgència de les restes de la torre, els fonaments de la qual restaven soterrats per la runa del recent enderroc.

L'esmentada intervenció s'ha portat a terme gràcies a la col.laboració entre el Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya i la comunitat de mares clarisses de Santa Isabel.

Els treballs, que han consistit en la delimitació de l'estructura de la torre i en dos sondeigs ; han estat realitzats per l'arqueòloga Agnès Sarri Plans.

## SITUACIO GEOGRAFICA

El municipi de Subirats està situat a llevant de la comarca de l'Alt Penedès limitant amb el Baix Llobregat i el Garraf. Comprèn la major part de la vall de la riera de Lavernó ( afluent de l'Anoia ) i un sector muntanyenc de la serra de l'Ordal ( darrers contraforts del massís del Garraf ). Està delimitat al nord pel terme de Sant Sadurní d'Anoia; al nord est pel de Gelida; a l'est pel de Cervelló i Vallirana (Baix Llobregat); al sud est per Olesa de Bonesvalls (Garraf) i al sud oest pel d'Avinyonet del Penedès.

El centre històric és el Castell de Subirats (s.X) arruïnat des de mitjans del segle XVII.

El cap de municipi és Sant Pau d'Ordal, i hi ha un gran nombre de pobles i caserius : l'Ordal amb Can Ravella i el Vidre, la Torre Ramona amb la parròquia de Sant Joan Sesrovires, El Pago, Lavern, Can Rossell, Els Casots, Can Batista, Can Cartró, les Cases de Ca l'Avi, Cantallops i l'antiga quadra de Savall.

El poble de Lavern ( 217 m. d'altitud ) està situat a la part occidental del terme, a ponent de Sant Pau d'Ordal, en una vall entre els pujols de la Guàrdia a llevant i de Lavern (242 m.) a ponent. Aquesta vall correspon a la xarxa hidrogràfica de l'Anoia, riu al qual desguassa la riera de Lavernó a l'extrem septentrional del terme.

L'església parroquial de Sant Pere de Lavern es troba separada del poble, prop de la riera de Lavernó, al nord de l'autopista i de la via del tren on hi ha el baixador situat a un quilòmetre del poble. La situació és relativament enlairada ( al voltant de 240 m. d'altitud ) i està completament aïllada, envoltada de terres de conreu, amb predomini de la vinya.

Sant Pere de Lavern agafà el nom de la riera que passa pel seu costat anomenada actualment de Lavernó.

Respecte al poble de Lavern, és un grup de cases que es formaren a partir del segle XVIII i sobretot XIX entorn la masia de Can Martí de la Talaia de la mateixa parròquia de Sant Pere de Lavern.

Geològicament, la zona central del municipi inclosa la parròquia de Lavern, correspon a l'era terciària o cenozoica i període miocènic superior denominat marí d'estuari. Està format per clapes extenses de marès de gra gris al nord de Sant Pau d'Ordal i també per petites clapes allargades miocèniques de margues silitoses i argiles sito-margoses per on discorren els torrents.

Respecte a l'estructura orogràfica, es caracteritza per ser una zona baixa de relleu suau ( pendent d'un 10 %) que forma una plataforma inclinada en direcció a la plana central penedesenca.

## MARC HISTORIC

Determinar un marc històric concret per a la torre i rectoria de la Parròquia de Sant Pere de Lavern es fa realment difícil, tenint en compte el fet que els resultats arqueològics han estat molt limitats i que, per altra banda, aquests no s'han pogut contrastar amb cap referència específica provinent d'altres estudis de tipus històric.

El fet que no hi hagi estudis de la Parròquia referents a la rectoria o possible antic mas fortificat que hi havia al costat de la seva església; fa que s'hagi de plantejar un marc històric molt general i que, difícilment, es pugui atribuir una relació directa i concreta entre aquest i la funció o moment de construcció de la torre.

Si alguna referència històrica tenim, aquesta fa referència a l'antiga església romànica que hi havia abans que es construís l'actual a principis del segle XX.

Amb tot, aquesta documentació d'època medieval, malgrat que esmenta diverses propietats i masos de la parròquia, en cap moment parla de l'existència d'un mas situat al costat mateix de l'església.

Es per això i pel fet que arqueològicament no s'hagi documentat cap fase medieval de la torre que es pot pensar en una construcció d'època moderna.

Si realment fos així, l'existència d'aquest mas es podria enmarcar en un moment de recuperació de la comarca de l'Alt Penedès. Moment en que es revitalitza l'agricultura i la comarca és repoblada per gent de la muntanya i també del migdia francès ( entre el 1600 i el 1617 hi ha confraries de francesos a diverses parròquies inclosa la de Lavern ).

Respecte a l'existència i funcionalitat de la torre durant el segle XVII, es podria parlar i relacionar tan amb el clima de revolta provocat per la Guerra dels Segadors (1640) quan Subirats patí greument les conseqüències del pas de les tropes; com amb l'aparició del fenomen del bandolerisme aguditzat pels enfrontaments entre Nyerros i Cadells i les tensions entre la Cort i el país.

Després d'aquest període de tensions però, a finals del segle XVIII, la recuperació de la comarca és un fet. Aquest redreçament econòmic es produirà gràcies a la comercialització dels exedents agrícoles i al naixement de la indústria rural artesana la qual tindrà un desenvolupament ple al llarg del segle XVIII.

El poble de Lavern per exemple - igual que d'altres carrers i nuclis pagesos que es formen al voltant de les masies a les quals es pagaven els censos - sorgirà en aquest moment d'expansió agrícola i demogràfica.

Aixímateix, és a finals d'aquest segle ( 16 de març de 1764 ) que Sant Sadurní d'Anoia es separarà de Sant Pere de Subirats, Sant Pere de Lavern i Sant Pau d'Ordal i formarà un municipi a part gràcies a una Reial Cèdula que concedeix facultat i llicència a la parròquia i a la vila per governar-se ella mateixa i separar-se del municipi de Subirats.

Entre finals del segle XVIII i principis del XIX, el terme patirà les conseqüències de diverses epidèmies i entre 1808 i 1814 saquejos ocasionats per la Guerra del Francès.

La fi del segle XIX també serà nefasta pel terme de Subirats : durant la Tercera Guerra Carlina ( 1872-1876 ) hi haurà atacs aïllats de partides carlines i cap al 1887 la Fil·loxera arribarà al Penedès i causarà grans estralls al conreu de la vinya.

Amb tot, l'acomulació de capital per part dels grans propietaris dedicats a la viticultura permetrà - durant els primers anys del segle XX - construir noves esglésies, rectories, ajuntaments, edificis públics i masies.

#### La Parròquia de Sant Pere de Lavern :

L'església que hi ha actualment a la Parròquia és de construcció moderna. L'antiga subsistí fins a principis d'aquest segle que fou completament enderrocada. Aquesta era d'antiga construcció i carregada d'afegits que havien fet malbé la seva estructura original romànica.

Al mateix lloc construïren l'actual d'estil neoromànic aprofitant material de l'anterior - sobretot blocs de pedra i carreus, alguns amb marques de picapedrer -.

De la primitiva capella es conserva intacta una pica baptismal d'immersió, segurament del segle XI. És feta de pedra calcària i amb 128 cm. de diàmetre exterior, 106 cm. de diàmetre interior i 93 cm. d'alçada, és la més gran de la comarca. Les parets són d'uns 10 cm. de gruix i està molt poc ornamentada.

A banda de l'església, la torre que fins fa poc subsistí adossada a l'antiga rectoria acabada d'enderrocar, forma part del conjunt de torres que hi ha al municipi ; malgrat que aquestes siguin d'èpoques diferents i amb funcions també diverses.

D'aquestes torres n'hi ha una que podria ser una construcció romana tardana, dues de vigilància construïdes al final de l'època de domini sarraí del Principat, dos colomars també medievals i una de militar que potser seria la que tindria més afinitats amb la de la rectoria de Sant Pere de Lavern.

Altres Torres del municipi de Subirats :

Torrota del Moro o Torrassa de Ca l'Almirall : Situada prop de Lavern a 300 m. de Ca l'Almirall i a uns 210 m. sobre el nivell del mar. Resta un pany de paret fet de reble i calç amb la pedra ben posada. Es tracta d'una construcció romana tardana al voltant de la qual s'han trobat fragments de ceràmica i teules romanes.

Torre de la Guàrdia : Situada dalt del turó anomenat de la Guàrdia al nord de Sant Pau d'Ordal. Es tracta d'una torre de guaita medieval actualment en ruïna. Les restes consisteixen en el basament d'una torre quadrada feta amb pedra i fang i una torre circular més petita. D'origen medieval com la Torre de Can Llopart, les restes actuals són del segle XIX segurament fruit d'una remodelació matussera durant les carlinades.

Torre de Can Llopart : Es tracta d'una torre de guaita medieval troncocònica, d'alçada considerable i base circular. El parament és de carreus petits irregulars. Situada prop de la masia de Can Llopart de la Costa, domina les valls de l'Anoia, de la riera de Lavernó i la depressió penedesenca en general. Formava part dels punts de comunicació i vigilància del castell de Subirats.

Torrota d'en Pasteres : Colomar medieval segurament del segle XIII, de planta quadrada i que en algun moment pogué tenir finalitats defensives. La base, d'uns 2'5 m. d'alçada per 5 m. de costat, és feta amb aparell irregular i amb les cantoneres de pedra una mica treballada. La part superior és de tàpia. Està situada prop de la Torre Ramona.

Torre de Can Pinya : Colomar medieval situat a llevant de la Torrota, adossat a la tanca de la masia de Can Pinya no lluny de la Torre Ramona. És de planta quadrada de 5 m. de costat, fet de tàpia amb algunes restes d'obra de pedra. Segurament és més tardà que el de la Torrota de Can Pasteres i es pot situar cap al segle XIV.

Torre del Telègraf Òptic : Antic telègraf òptic situat al port d'Ordal entre el terme de Subirats i Cervelló que formava part d'una xarxa de comunicació avui gairebé inexistent que anava de València a Barcelona seguint primer la línia de costa fins a Sant Vicenç de Calders i després la ruta del Penedès pel coll d'Ordal fins a Collbató. Concretament aquesta torre domina la depressió penedesenca, part de la serralada de l'Ordal i la conca del Baix Anoia i vall de Vallirana.

L'edifici actual, constituït per una torre quadrangular d'uns 10 m. d'alçada per 5 m. de costat amb base atalussada, és del segle XIX. Està construïda amb pedra, calç i totxos i arrebossada interior i exteriorment.

D'aquestes torres se'n té notícia des del 1640 quan esclatà la Guerra dels Segadors. Moltes però, foren construïdes durant la Guerra Gran ( 1793-1795 ).



## OBJECTIUS I RESULTATS

L'objectiu principal d'aquesta excavació era la de documentar arqueològicament la torre que hi havia hagut adossada a l'antiga rectoria i que havia quedat totalment arrasada i soterrada pels materials del recent enderroc. Així mateix, calia realitzar sondeigs al costat del que podia quedar de murs o fonaments que poguessin permetre la datació d'aquesta construcció així com determinar les fases d'utilització i la relació que tenia amb el conjunt de la rectoria. Aquesta datació podria ser important per situar el moment de construcció dels masos fortificats de l'Alt Penedès.

Malauradament, l'enderroc de l'antiga rectoria es dugué a terme d'una forma tan exhaustiva que la documentació arqueològica ha resultat molt pobre ja que pràcticament no han restat ni els fonaments dels murs. A més a més, la potència estratigràfica del jaciment també ha resultat ser molt pobre i en molts llocs nul·la. El nivell estèril d'argila natural aflora a la superfície i en la majoria de llocs només està coberta per l'estrat d'enderroc.

## METODOLOGIA

L'excavació es realitzà a mà i consistí en retirar la runa del recent enderroc per tal de delimitar en extensió l'estructura de la torre i poder fer l'aixecament de la planta.

Unicament no es retirà la runa que omplia la cisterna per manca de temps i per ser improbable una aportació d'informació rellevant.

D'altra banda, es realitzaren dos petits sondeigs per tal d'intentar datar els murs: el primer es feu a l'interior i el segon a l'exterior del mur que tancava la torre per l'oest.

Les diverses unitats estratigràfiques van ser documentades en fitxes Harris; en fotografia en color i gràficament, en planta i seccions.

Cada unitat fou numerada amb números a partir del n<sup>o</sup>1000 exepte en el segon sondeig que es numeraren a partir del n<sup>o</sup>3000.

El material arqueològic de tipus constructiu fou contat i deixat en el mateix jaciment conservant-ne una mostra. La ceràmica ha estat rentada, classificada i inventariada. El vidre i el metall classificat i inventariat.

Les fases que s'han pogut distingir s'han determinat a partir de la situació i relació física dels elements; de les possibles diferències constructives i del material arqueològic relacionat.

## OBJECTIUS I RESULTATS

L'objectiu principal d'aquesta excavació era la de documentar arqueològicament la torre que hi havia hagut adossada a l'antiga rectoria i que havia quedat totalment arrasada i soterrada pels materials del recent enderroc. Així mateix, calia realitzar sondeigs al costat del que podia quedar de murs o fonaments que poguessin permetre la datació d'aquesta construcció així com determinar les fases d'utilització i la relació que tenia amb el conjunt de la rectoria. Aquesta datació podria ser important per situar el moment de construcció dels masos fortificats de l'Alt Penedès.

Malauradament, l'enderroc de l'antiga rectoria es dugué a terme d'una forma tan exhaustiva que la documentació arqueològica ha resultat molt pobre ja que pràcticament no han restat ni els fonaments dels murs. A més a més, la potència estratigràfica del jaciment també ha resultat ser molt pobre i en molts llocs nul·la. El nivell estèril d'argila natural aflora a la superfície i en la majoria de llocs només està coberta per l'estrat d'enderroc.

## METODOLOGIA

L'excavació es realitzà a mà i consistí en retirar la runa del recent enderroc per tal de delimitar en extensió l'estructura de la torre i poder fer l'aixecament de la planta.

Unicament no es retirà la runa que omplia la cisterna per manca de temps i per ser improbable una aportació d'informació rellevant.

D'altra banda, es realitzaren dos petits sondeigs per tal d'intentar datar els murs: el primer es feu a l'interior i el segon a l'exterior del mur que tancava la torre per l'oest.

Les diverses unitats estratigràfiques van ser documentades en fitxes Harris; en fotografia en color i gràficament, en planta i seccions.

Cada unitat fou numerada amb números a partir del n<sup>o</sup>1000 exepte en el segon sondeig que es numeraren a partir del n<sup>o</sup>3000.

El material arqueològic de tipus constructiu fou contat i deixat en el mateix jaciment conservant-ne una mostra. La ceràmica ha estat rentada, classificada i inventariada. El vidre i el metall classificat i inventariat.

Les fases que s'han pogut distingir s'han determinat a partir de la situació i relació física dels elements; de les possibles diferències constructives i del material arqueològic relacionat.

## DESCRIPCIO DE LES RESTES

La zona excavada, tal com s'havia plantejat l'objectiu general de l'excavació, correspon als fonaments de la torre que hi havia hagut adossada a l'antiga rectoria de Sant Pere de Lavern. Degut a que l'enderroc de l'esmentat edifici es dugué a terme de forma completament exhaustiva, pràcticament no ha quedat estratigrafia. No obstant això, s'intentarà fer una descripció de les diverses fases que es poden esbrinar a partir de la relació de les diverses estructures que han sorgit - sempre partint d'una cronologia relativa i no absoluta ja que ni les esmentades estructures ni els materials arqueològics que s'hi poden relacionar permeten cap datació més concreta-.

Les restes constructives més antigues del jaciment - tenint en compte la relació dels murs - es pot considerar que corresponen a una edificació (segurament un mas) la qual, més endavant, fou convertida en la rectoria que recentment s'ha enderrocat.

Es documenta a partir del mur 1011 d'uns 60 cm. d'amplada i que aparegué a l'extrem oriental de la zona excavada en direcció nord-sud. Actualment aquest mur està completament arrasat; de manera que només se'n pot identificar la seva rasa de fonamentació excavada directament a l'estrat d'argila natural 1007 i algunes pedres amb morter col·locades directament sobre una preparació també d'aquest material.

Com en la resta de murs, es fa difícil esbrinar si es tracta de part del mur o bé de la seva fonamentació; ja que la rasa està completament farcida de pedres sense treballar amb morter de calç; sistema que també és utilitzat en l'aixecament dels murs. Entre aquesta morterada amb pedres i la rasa ni hi ha cap estrat de farciment, cosa que fa pensar que l'aixecament dels murs es feu directament des del nivell de la rasa. Per tot això, es parlarà de murs i no de fonaments.

En aquesta estructura no s'hi ha pogut relacionar cap tipus de material arqueològic; de manera que, com a únic indici de la seva antiguitat només es pot tenir en compte el fet que el mur de la torre (1008) s'hi adossa exteriorment en la seva cantonada nord-oest. Aquest mur, malgrat tenir la mateixa textura, sembla ser posterior tan per la relació física que manté amb el 1011 com pel fet que la seva rasa de fonamentació practicada en el mateix estrat 1007 és més profunda i per tant és impossible que sigui aquest primer mur (1011) que l'hagi tallat. Si fos així restaria part de la fonamentació del 1008 per sota de la del 1011.

### Construcció de la torre

En un moment que no s'ha pogut determinar, l'edifici és ampliat amb una torre la qual es pot documentar per la presència de dos murs. El primer, del qual ja s'ha parlat, és el 1008. Aquest mur, adossat a la cantonada nord-oest de la part de l'edifici descrita, tancava la torre per la banda nord amb una

llargada de 4 m. i part de l'oest on té una llargada total de 2'5 m. El segon, és un mur de la mateixa amplada (60 cm.) i mateixa textura (maçoneria feta de pedra sense treballar amb morter de calç). Conserva part de l'arrebossat interior fet de morter de calç i tancava la torre per la cara sud. Actualment està molt deteriorat: exteriorment ha hagut de ser reforçat amb un mur de totxos (1016) i està tallat pels seus dos extrems.

Un cosa curiosa és el fet que els dos murs no presentin cap relació física directa. Com ja s'ha dit, el mur 1008 s'acaba a 2'5 m. de la cantonada nord-oest i en canvi la distància entre aquesta i el mur sud és de 3'70 m.. Això vol dir que, almenys en la seva base, aquests murs no estaven en contacte. El fet que el mur 1015 no presenti cap empremta per la seva banda interior corrobora el fet que el mur 1008 no s'hi adossava.

Per tal de poder datar aquests murs i per tant la torre, es realitzaren dos sondeigs. El primer no aportà cap tipus de material arqueològic que permetés determinar el moment de construcció. El nivell estèril d'argila natural aflorava a la superfície i no hi havia cap tipus d'estrat de farciment de la rasa excavada en aquest mateix estrat (1007) on s'ubicava el mur. El segon sondeig presentava una estratigrafia i estructures posteriors a la construcció del mur que es pretenia datar.

No obstant això, a la banda interior del mur 1015, es pogueren documentar part de tres estrats que es conservaren malgrat l'acció de la màquina.

El primer (1019) és un estrat de farciment amb material del segle XVII que es troba per sobre d'un altre estrat (1020) endurit i cremat que sembla que correspongui a un nivell d'ocupació de la torre. Per sota d'aquest, directament sobre l'argila natural, es troba un altre estrat (1021) més sorrenc i també amb material modern. Aquest darrer, també omple un espai situat longitudinalment al costat del mur i format per un retall a l'argila a manera de rasa de fonamentació. No obstant, més avall d'aquest queixal continua el mur que, com tots els altres, es fonamenta directament a partir d'una rasa excavada a l'argila.

Amb tot, la informació que poden aportar aquests estrats és molt limitada i això fa que no s'hagi pogut determinar clarament cap moment d'ocupació de la torre. Tampoc ha estat possible una datació concreta de la seva construcció, encara que segons el material dels estrats 1019, 1020 i 1021 i analitzant el tipus de parament dels murs; es podria dir que és d'època moderna; construïda segurament entre el segle XVI i principis del XVII.

#### Altres construccions relacionades amb la torre

Respecte als dos murs apareguts en el sondeig N02, s'ha de dir que són posteriors a la construcció de la torre. Ambdós s'adossen a aquesta i la seva fonamentació està per sota del nivell de fonamentació de la primera. Aixímateix, el paviment de l'espai que determinen aquests dos murs també està per sota de la fonamentació, en contacte amb l'argila on ha estat excavada la rasa.

Com en els altres casos, tampoc ha aparegut material que es pugui relacionar amb el moment de construcció d'aquests murs i paviment que cobreix tot l'espai que delimiten. Només s'ha pogut documentar el moment d'amortització d'aquest espai a partir dels estrats de farciment 3004 i 3002 que presenten material contemporani corresponent a finals del segle XIX o principis del XX barrejat amb una gran quantitat de deixalles (ossos, closques d'ou i de molusc, etc.). L'amortització del murs 3008 i 3010 no s'ha pogut determinar, encara que sembla que es produeix durant aquest mateix moment perquè l'estrat que els cobreix (3001) ja és posterior.

Finalment i ja durant aquest segle, es construïren el pou i la cisterna. El primer fou excavat directament a l'argila i construït amb una paret de maó impermeabilitzada interiorment amb ciment. Actualment encara té aigua i es pot accedir al seu fons per una escala metàl·lica clavada a la paret.

La cisterna també és de forma circular i excavada a l'argila natural. Té un diàmetre major que el del pou i la paret és de maçoneria feta amb pedra sense treballar i morter de calç. Encara que interiorment també hagi estat impermeabilitzada amb ciment, és possible que sigui anterior al pou ja que, a diferència d'aquest, la paret està lligada amb morter de calç i no amb ciment.

Amb tot, és posterior a la torre ja que talla completament el mur 1015 en el seu extrem sud est.

Respecte a la canalització ceràmica que permetia l'aportació d'aigua a la cisterna, s'ha de dir que també està enganxada amb ciment i que fou inutilitzada quan es va fer la fonamentació (1017) pel mur de totxos (1016) que reforça exteriorment el mur 1015.

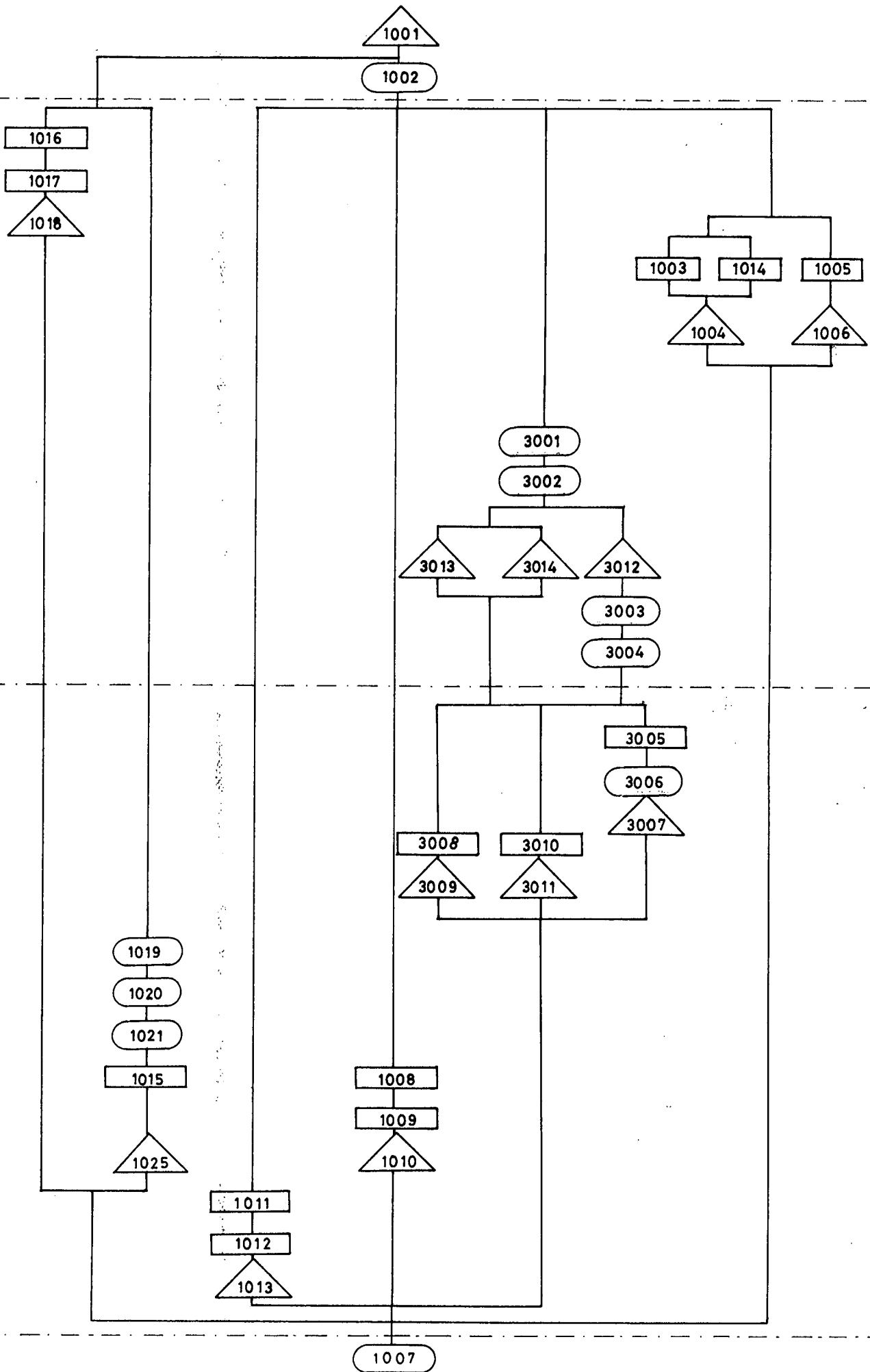
# MATRIX

AMORTITZACIÓ

ÈPOCA CONTEMPORÀNIA

ÈPOCA MODERNA

NIVELL ESTÈRIL



## RELACIO D'UNITATS ESTRATIGRAFIQUES

1001  $\triangle$

Interestrat d'enderroc.

Talla 1019,1020,1021 i arrasa tots els murs.

1002  $\circ$

Estrat d'enderroc de l'antiga rectoria.

Cobreix 1011,1012,1008,3001,1014

Reomple 1003

Material: constructiu i ceràmic provinent d'estrats remoguts.

1003  $\square$

Cisterna de 1'40 m. de diàmetre construïda amb un mur de maçoneria i impermeabilitzada interiorment amb ciment.

Talla 1015

Reomplerta per 1002

(Fotografia 1)

1004  $\triangle$

Rasa de la cisterna.

Talla 1007

1005  $\square$

Pou circular d'1 m. de diàmetre construït amb maó i impermeabilitzat interiorment amb ciment. Disposa d'una escala metàl·lica per baixar al fons.

1006  $\triangle$

Rasa del pou.

Talla 1007

1007  $\circ$

Estrat estèril d'argila natural molt compacta i de color ocre.

Cobert per 1002,3006.

Tallat per 1025,1018,1013,1010,3009,3011,3007,1004,1006

(Fotografia 2,8)

1008  $\square$

Mur de maçoneria feta amb pedra sense treballar i argamassa de mala qualitat que forma l'angle nord-oest de la torre. Només es pot veure un bloc de pedra escairat a la cantonada.

L'extrem est s'adossa a 1011 i a l'exterior del tram oest se li adossen els murs 3010 i 3008. Per aquesta mateixa banda, el mur s'acaba sense tancar la torre; és a dir, deixant una obertura a la cantonada sud-oest entre el mur que tanca la torre pel sud i aquest.

Cobert per 1002.

(Fotografia 5,7,10)

1009  $\square$

Preparació d'uns 0'5 cm. de gruix feta d'argamassa disposada directament sobre l'argila natural i per sota el mur 1008.

(Fotografia 7)

1010  $\triangle$

Rasa de fonamentació del mur 1008.  
Talla 1007.  
(Fotografia 8)

1011  $\square$

Mur disposat en direcció nord/sud que correspon a l'antic edifici on s'adossava la torre. Està fet del mateix tipus de maçoneria que el mur 1008, encara que pràcticament no se'n conserva res (només algunes pedres lligades amb argamassa). En el seu extrem nord se li adossa el mur 1008 i pel sud s'acaba sense arribar a adossar-se al mur que tanca la torre pel sud.  
Cobert per 1002.  
(Fotografia 1,2,3,6)

1012  $\square$

Preparació feta d'argamassa disposada directament sobre l'argila natural i per sota el mur 1011.  
(Fotografia 2,3)

1013  $\triangle$

Rasa de fonamentació del mur 1011.  
Talla 1007.

1014  $\square$

Canalització de la cisterna feta amb un tub ceràmic d'uns 15 cm. de diàmetre del que només en queda la meitat inferior que servia per aportar aigua a la cisterna.  
Coberta per 1002.  
Tallada per 1017.  
Talla 1003.  
(Fotografia 1)

1015  $\square$

Mur fet de maçoneria igual que la del mur 1008 i que es conserva amb uns 2m. d'alçada aproximadament. Exteriorment ha estat reforçat amb un mur de totxanes (1016) i interiorment conserva part d'un arrebossat fet de morter de calç.  
Tallat per 1003 i 1001  
(Fotografia 11,12)

1016  $\square$

Paret de totxos que reforça exteriorment el mur 1015.  
Sobre 1017.  
Tallat per 1001

1017  $\square$

Banqueta de fonamentació del mur 1016 feta de ciment.  
(Fotografia 1)

1018  $\triangle$

Rasa de la fonamentació 1017 del mur 1015.  
Talla 1007,1003 i 1014



1019 ○

Estrat de farciment compostat de sorra i argila de color marró i situat a la banda interior del mur 1015.

Material: Ceràmica grisa, vidrada i amb decoració blava i vidre.

Tallat per 1001.

Sobre 1020.

1020 ○

Estat compacte i cremat amb restes de cendres. Correspon a un nivell d'ocupació de la torre.

Tallat per 1001.

Sota 1019.

Sobre 1021.

1021 ○

Estrat de reompliment compostat de sorra i argila de color marró fosc. Situat sota 1020 i directament sobre 1007 omplint la rasa 1025.

Material: Ceràmica grisa, vidrada i amb decoració blava i vidre.

1025 △

Rasa de fonamentació del mur 1015.

Talla 1007

#### SONDEIG NQ1

Mides: 0'50 m. x 1 m. x 0'50 m.

Situació: cantonada nord-est a la banda interior del mur 1008.

En aquest sondeig no hi ha aparegut cap tipus d'estratigrafia. Només s'ha hagut de retirar part de l'enderroc (1002) i la resta consistia en argila natural corresponent a l'estrat 1007 on s'excavà la rasa del mur.

(Fotografies 7,8 i 9)

#### SONDEIG NQ2

Mides: Aquest sondeig en forma de "L" fa 3 m. de llargada per 0'50 m. en el lloc més estret i 1'10 m. en el lloc més ample. La fondària és de 60 cm.

Situació: Discorre al llarg del mur 1008 per la banda exterior de la torre i des del seu extrem sud fins a la cantonada nord-oest.

3001 ○

Estrat sorrenc amb grava que correspon al nivell de sòl existent abans de l'enderroc. Conté material contemporani barrejat degut a haver estat remenat.

Sobre 3002, 3008 i 3010

(Fotografia 15)

### 3002 ○

Estrat de reompliment de l'espai delimitat pels murs 3008,3010 i 1008. Bàsicament està compost per sorra i argila de color marró fosc i conté grans quantitats de deixalles consistents en closques d'ou, ossos d'au, moluscs, etc. Tan el material ceràmic com el vidre que hi ha aparegut és de finals del segle XIX o principis del XX.

Sota 3001.

Sobre 3003 i 3004.

### 3003 ○

Estrat endurit de terra trepitjada que determina un nivell d'ocupació de l'àmbit delimitat pels murs 3008,3010 i 1008. Se'n conserva només una part a l'angle que formen els murs 1008 i 3010.

Sota 3002.

Sobre 3004.

(Fotografia 15)

### 3004 ○

Estrat sorrenc amb grava barrejada que conté el mateix tipus de material contemporani que l'estrat 3002.

Sota 3003.

Amortització del paviment 3005.

### 3005 □

Paviment (o preparació de paviment) fet de morter que s'adossa a la base dels murs 3010 i 3008 i que arriba fins al mur 1008 encara que per sota del seu nivell de fonamentació. Al llarg del mur 1008 es situa per sobre de l'argila (1007) on s'han tallat les rases de fonamentació i l'espai (retall 3007) destinat a l'estrat de preparació d'aquest mateix paviment.

Sota 3004.

Sobre 3006 i 1007

(Fotografia 16,18)

### 3006 ○

Estrat de preparació del paviment 3005 compost de sorra molt fina i còdols de calcària negra.

Reomple el retall 3007 fet a l'argila 1007.

No conté cap tipus de material arqueològic.

(Fotografia 16,18,19)

### 3007 △

Retall fet a l'argila natural (1007) d'uns 10 cm. de fondària. Comença just per sota del nivell de la rasa de fonamentació dels murs 3008 i 3010. Aquest retall està separat uns 8 cm. del mur 1008 i comença uns 10 cm. per sota del nivell de la rasa de fonamentació d'aquest.

Reomplert per 3006.

Talla 1007

(Fotografia 19)

3008 □

Mur fet de maçoneria de 40 cm. d'amplada que s'adossa a la cantonada nord-oest del mur 1008.  
(Fotografia 17,18)

3009 △

Rasa de fonamentació del mur 3008 excavada a l'estrat 1007.

3010 □

Mur fet de maçoneria de 30 cm. d'amplada que s'adossa a l'extrem sud del mur 1008 per la banda exterior.  
(Fotografia 13,14)

3011 △

Rasa de fonamentació del mur 3010 excavada a l'estrat 1007.

3012 △

Interestrat de destrucció de l'estrat 3003.

3013 △

Interestrat de destrucció del mur 3008.

3014 △

Interestrat de destrucció del mur 3010.

## CONCLUSIONS

Després de contrastar els resultats arqueològics amb les dades aportades per la documentació no s'ha pogut arribar a cap conclusió que clarifiqui el moment de construcció de la torre ni la seva funcionalitat.

Arqueològicament, el conjunt de restes no han aportat massa informació a causa de que els murs estaven completament arrasats i això ha dificultat el seu estudi alhora que ha reduït les possibilitats de trobar-hi material arqueològic relacionat. Amb tot, gràcies a la relació física entre les diverses estructures, s'han pogut definir algunes fases ( sempre en base a una cronologia relativa ).

Aquestes fases o evolució, parteixen d'un edifici principal - segurament un mas - al qual, en un moment determinat, s'hi afegeix una torre. Aquesta torre - segons un conjunt de material d'època moderna sorgit a la base d'un dels seus murs - pogué ser construïda entre finals del segle XVI i principis del segle XVII. Posteriorment, en un moment que no s'ha pogut determinar, sorgiren més dependències al voltant d'aquest mas fortificat. Un exemple n'és l'espai pavimentat adossat a la paret oest de la torre.

Per altra banda, de la documentació històrica estudiada no se'n desprèn cap informació concreta que faci referència a la torre. En general parla de l'església romànica i de diverses propietats agràries de la Parròquia; però en cap moment s'esmenta l'existència d'un mas fortificat al costat de l'església.

A banda d'això, s'ha de tenir en compte que l'església actual fou construïda on hi havia hagut la romànica i això fa difícil esbrinar la relació que tenien aquesta amb l'edifici de la rectoria o antic mas.

Així mateix, el fet que la rectoria acabada d'enderrocar i l'absis de l'església nova estessin adossats, també planteja el problema de quan es construï la primera. Ja que, mentre la seva base sembla anterior a la torre, el gros de l'edifici podria ser contemporani o fins i tot posterior a la construcció de l'església nova a principis de segle.

Pel que fa a la torre, només dir que l'estat de ruïna total en que es trobava abans de començar l'excavació ha dificultat molt el seu estudi i no ha permès determinar exactament ni el moment de construcció ni la seva funcionalitat.

Unicament es pot dir - segons es desprèn del tipus de parament dels seus murs i d'algun material arqueològic relacionat - que es tracta d'una torre construïda en època moderna que per la seva situació un xic enlairada dominant part de la plana penedesenca en algun moment es pogué utilitzar com a torre de guaita. Fins ara però, ni per la seva estructura, ni pels pocs estudis que fan referència a les torres del municipi de subirats se li pot atribuir cap altra funció concreta ja sigui de tipus defensiu o no.

## BIBLIOGRAFIA

- Ramon BOSCH DE NOYA i CASANOVAS  
Notícies històriques sobre Sant Sadurní d'Anoia i Subirats.  
Sant Sadurní d'Anoia 1983.
- Salvador LLORACH i SANTIS
  - . Subirats: Visió general d'un municipi de l'Alt Penedès.  
Ajuntament de Subirats 1988.
  - . El Penedès durant el període romànic. Relació d'esglésies,  
castells, personatges, topònims, etc.  
Sant Sadurní d'Anoia 1983.
- Ramon PUIGCORBE i TICO  
Toponímia Penedesenca. Assaig Etimològic.  
Volum I - Alt Penedès.  
Estudis i Documents 1.- Institut d'Estudis Penedesencs.  
Barcelona 1987.
- Josep RIUS i MORGADES  
La comarca de l'Alt Penedès.  
Vilafranca del Penedès 1987.
- Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.  
L'Alt Penedès.  
Generalitat de Catalunya.- Departament de Cultura.  
Direcció General del Patrimoni Artístic.  
Servei del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.  
Barcelona 1986.
- Maria FORNS i SANTACANA i Lluís FORNS i SANTACANA  
Breu estudi sobre les Masies a l'entorn de St. Sadurní d'Anoia.  
Patrocinada per la Caixa d'Estalvis del Penedès. Setembre 1973.

## CODIS UTILITZATS A L'INVENTARI DE MATERIALS ARQUEOLÒGICS

### 100 Material Constructiu

- 101.- Teules àrabs.
- 102.- Rajols.
- 103.- Estuc.

### 200 Ceràmica

- 201.- A torn reduïda.
- 202.- A torn oxidada.
- 203.- Vidrada comuna moderna.
- 204.- Catalana decorada en blau.
- 205.- Catalana decorada en blau i groc.
- 206.- Amb engalba blanca sense decorar.
- 207.- Porcellana.
- 208.- Oxidada/reduïda.

### 300 Vidre

- 301.- Bufat sense decorar.
- 302.- Bufat amb decoració pintada.
- 303.- A motlle.
- 304.- A motlle amb decoració.

### 400 Metall

- 401.- Bronze.
- 402.- Plata.
- 403.- Ferro.
- 404.- Alpaca.

### 500 Material Orgànic

- 501.- Ossos.
- 502.- Carbó.
- 503.- Moluscs.
- 504.- Altres.

## INVENTARI DE MATERIALS

U.E.:1019

JACIMENT: St. Pere de Lavern

MUNICIPI: Lavern/Subirats (Alt Penedès)

ANY: 1995

FRAG.	CODI	FORMA	TIPOLOGIA	OBSERVACIONS:
14	201	S/F		
2	201	S/F		decoració exterior incisa
1	201	broc	càntir	
1	301	S/F		
2	101			
2	203	S/F		vidrat interior color mel
1	203	vora	gibrell	
2	204	vora		decoració de la butifarra
2	204	vora		
4	204	S/F		
5	302	S/F		ratlles horitzontals blanques
1	301	fons		color verd

INVENTARI DE MATERIALS

U.E.:1021

JACIMENT: St. Pere de Lavern

MUNICIPI: Lavern/Subirats (Alt Penedès)

ANY: 1995

FRAG.	CODI	FORMA	TIPOLOGIA	OBSERVACIONS:
2	101			
1	501			dent de xai
1	503			ostra
1	301	vora		
24	203	S/F		de cuina amb vidrat interior
3	203	vora		" " " " "
3	203	vora	olla	" " " " "
1	203	nansa		" " " " "
4	203	S/F		" " " " "
1	203	S/F		vidrat interior i exterior
3	202	S/F		pasta de color clar
1	203	fons		vidrat interior color mel
1	203	S/F		vidrat exterior color mel
5	203	S/F	gibrell	vidrat interior
2	203	vora	gibrell	" "
2	203	S/F		" "
65	201	S/F		
12	201	S/F		decoració exterior incisa
2	201	vora		
3	201	fons		
3	201	nansa		
3	204	vora	plat	
7	204	S/F	plat	
1	205	S/F		
1	206	vora		
1	208	fons		amb vidrat interior
1	202	vora		
1	201	broc	càntir	
2	103			color vermell i negre
1	204	orelleta	escudella	vora lobulada



## INVENTARI DE MATERIALS

U.E.:3002

JACIMENT: St. Pere de Lavern

MUNICIPI: Lavern/Subirats (Alt Penedès)

ANY: 1995

FRAG.	CODI	FORMA	TIPOLOGIA	OBSERVACIONS:
2	203	vora	plat	decoració pintada en groc
1	203	vora		v.marró interior i exterior
10	203	S/F		" " "
1	203	nansa		
4	203	S/F		cuina.vidrat interior
2	203	S/F		v.interior i ext. color mel
1	203	fons		v.interior
1	202	S/F		
1	208	S/F		oxidada int.-reduïda ext.
9	201	S/F		
1	201	fons		
2	201	S/F		decoració exterior incisa
1	102			
1	203	S/F		v.exterior color verd
1	200	S/F		
1	200	vora	plat	decoració interior
1	204	vora	plat	decoració de la ditada
1	204	S/F		molt deteriorada
4	207	vora	plat	c. Pickman S.A. (Sevilla)
2	207	fons	plat	" " "
2	200	vora	gerra	
12	303	S/F		
10	303	fons	ampolla	vidre opac.ampolla cava
25	303	S/F	ampolla	" " " "
2	303	fons	ampolla	base quadrada transparent
7	303	S/F	ampolla	vidre fosc.ampolla de vi
6	303	S/F		tub de vidre transparent
5	303	vora		
7	303	S/F		vidre opac blanc
3	303	vora		" translúcid blanc
9	303	S/F		" " verd
1	303	peu	copa	
1	304	S/F	ampolla	decoració ext. tallada
1	303	S/F	ampolla	amp.de base octogonal
1	400		cullera	òxid color verd.
1	400		moneda	indeterminada
1	400		moneda	"
1	400		moneda	"

## ESTUDI DEL MATERIAL

L'estudi dels materials del jaciment es basa en un conjunt de materials majoritàriament ceràmics amb una datació que comprèn des del segle XVII fins a l'actualitat.

S'ha de dir però, que degut a la poca estratigrafia conservada en el jaciment, ha aparegut poc material i en molts casos s'ha trobat en estrats completament barrejats i remoguts per el recent enderroc de l'edifici.

El fet que els murs hagin aparegut totalment arrasats i sense cap tipus de farciment de la rasa de fonamentació - a no ser el mateix mur - no ha fet possible datar cap estructura del moment fundacional.

En termes generals, es fa difícil establir una cronologia d'aquests materials. Només les ceràmiques decorades en blau han permès una aproximació cronològica més clara. La resta - ceràmica grisa i vidrada - no faciliten cap datació més concreta.

En general aquests tres tipus de ceràmica han aparegut en tots els estrats. No obstant, en els més antics la presència de ceràmica reduïda era més notable i en els més moderns s'hi documentava més ceràmica vidrada en detriment de la sense vidrar.

Amb tot, el material ceràmic documentat permet definir dos grans conjunts segons la seva utilització o funcionalitat i la seva tècnica de fabricació:

A) Segons la seva tècnica de fabricació destaquen - tan per quantitat com per varietat de formes - la ceràmica grisa o a torn reduïda. No obstant, també han aparegut alguns fragments de ceràmica decorada en blau i un notable conjunt de ceràmica vidrada de diversos tipus.

B) Segons la seva funcionalitat s'ha pogut distingir entre les peces ceràmiques de cuina i emmagatzematge i la vaixel·la de taula. Les primeres inclouen les olles i diversos tipus de cassoles que han servit per cuinar així com els gibrells i diversos tipus de gerres i càntrirs destinats a contenir tan líquids com sòlids. Del segon grup bàsicament han aparegut fragments de plats de diversa tipologia i mides i algun fragment de bol o d'escudella d'orelletes.

**Ceràmica decorada en blau i groc:** Només se n'ha documentat un fragment a l'estrat 1019 que segurament correspon a un plat, encara que sigui difícil concretar-ne la forma. Malgrat que aquest tipus de ceràmica es pugui datar el segle XVI, la resta de materials apareguts en aquest estrat donen una cronologia més tardana (mitjans del segle XVII).

**Ceràmica amb engalba blanca sense decorar:** També n'ha aparegut un sol fragment a l'estrat 1019 que correspon a una vora segurament d'un bol o escudella. La pasta és més vermellova que les altres i l'engalba més rosada. És possible que sigui anterior a la resta de ceràmica decorada en blau documentada, encara que no es remonta més enllà del s.XVI.

**Ceràmica catalana decorada en blau:** Majoritàriament han aparegut fragments de plats d'ala, però també una nansa (orelleta) d'una escudella d'orelletes. Les decoracions que s'han pogut documentar són variades però pertanyen totes a la producció catalana del segle XVII. Concretament n'han aparegut de la ditada i de la butifarra, però la majoria - amb motius diversos - no es poden acabar de definir degut a que es tracta de fragments massa petits.

**Ceràmica grisa o reduïda:** Se'n documenta a tots els estrats i de tipologies molt variades. En general però, es tracta d'estrats de cuina com olles i cassoles que han anat al foc. A banda d'aquests, hi ha fragments de diversos tipus de cànirs i gerres - alguns amb decoració de tipus geomètric incisa a l'exterior -.

**Ceràmica vidrada:** També es documenta a tots els estrats i amb tipologia i mides molt diverses. Destaquen les de vidrat de color marró que corresponen a plats, gibrells i olles per cuinar. Majoritàriament el vidrat és només interior però també hi ha peces vidrades interior i exteriorment. Només n'han aparegut dos fragments amb vidrat de color mel o groc.

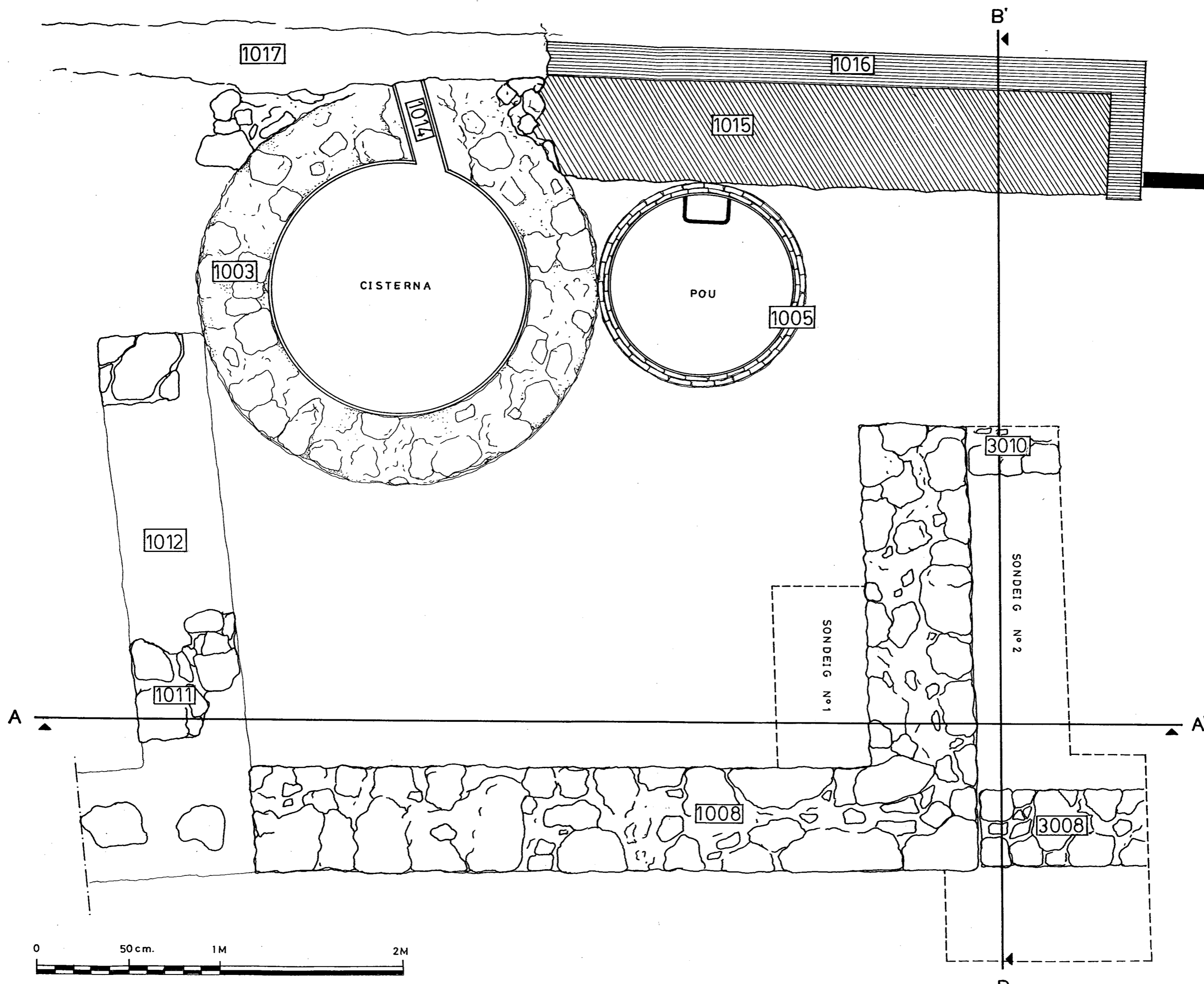
**Material constructiu:** A banda de l'estrat del recent enderroc amb material constructiu molt divers procedent de l'edifici de l'antiga rectoria i torre així com material ceràmic i vidre procedent d'estrats més antics remenats; en estratigrafia s'ha documentat molt poc material d'aquest tipus. Només alguns fragments de teula àrab i algun tros de maó.

**Vidre:** Se n'han documentat alguns fragments en els estrats 1019 i 1021. En general són molt prims i de color marró o transparents verdosos. Alguns tenen decoració exterior pintada consistent en ratlles horitzontals de color blanc. En l'estrat 3002 de finals del segle XIX - principis del XX, s'ha documentat una gran quantitat de vidre de gruixos i tipologies molt diferents: vidres gruixuts i foscos d'ampolles de cava; vidres transparents i molt fins en forma de tub; vidres amb decoració tallada corresponents a copes i ampolles, etc.

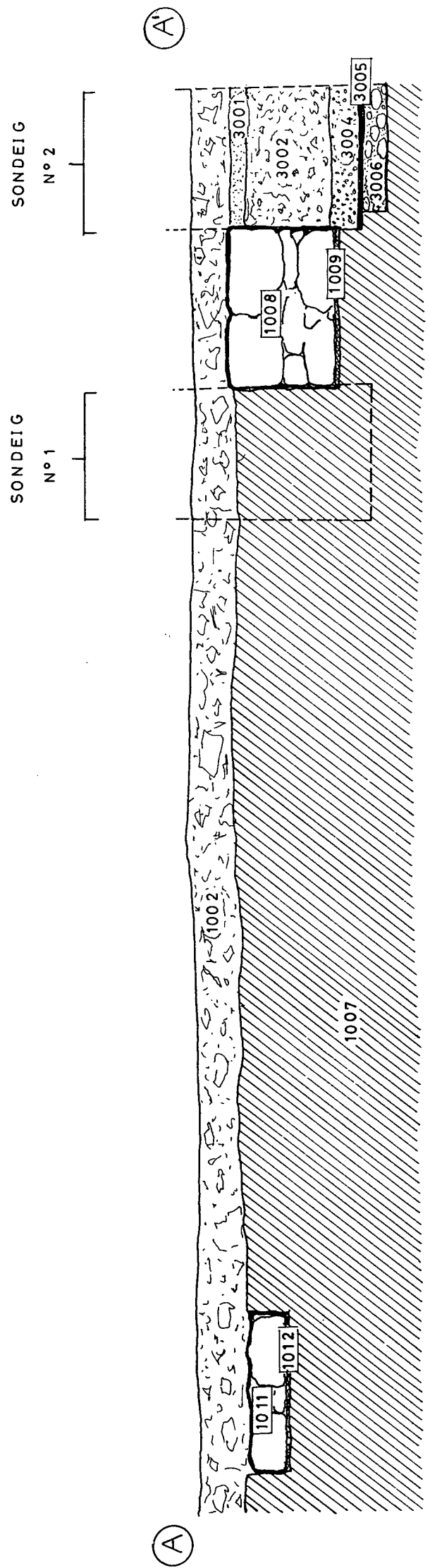
**Metall:** Només se n'ha documentat a l'estrat 3002. Es tracta d'una cullereta de cafè -segurament d'alpaca- totalment oxidada i de tres monedes de 3 cm. de diàmetre també totalment oxidades. Una d'elles sembla ser de coure o bronze i les altres dues de plata. No obstant ara per ara no es pot distingir el tipus de metall i menys saber si tenen lletres o dibuixos.

**Material orgànic:** Se'n troba en grans quantitats a l'estrat 3002. Es tracta de tot tipus de deixalles consistents bàsicament en closques d'ou, ossos d'au i moluscs.

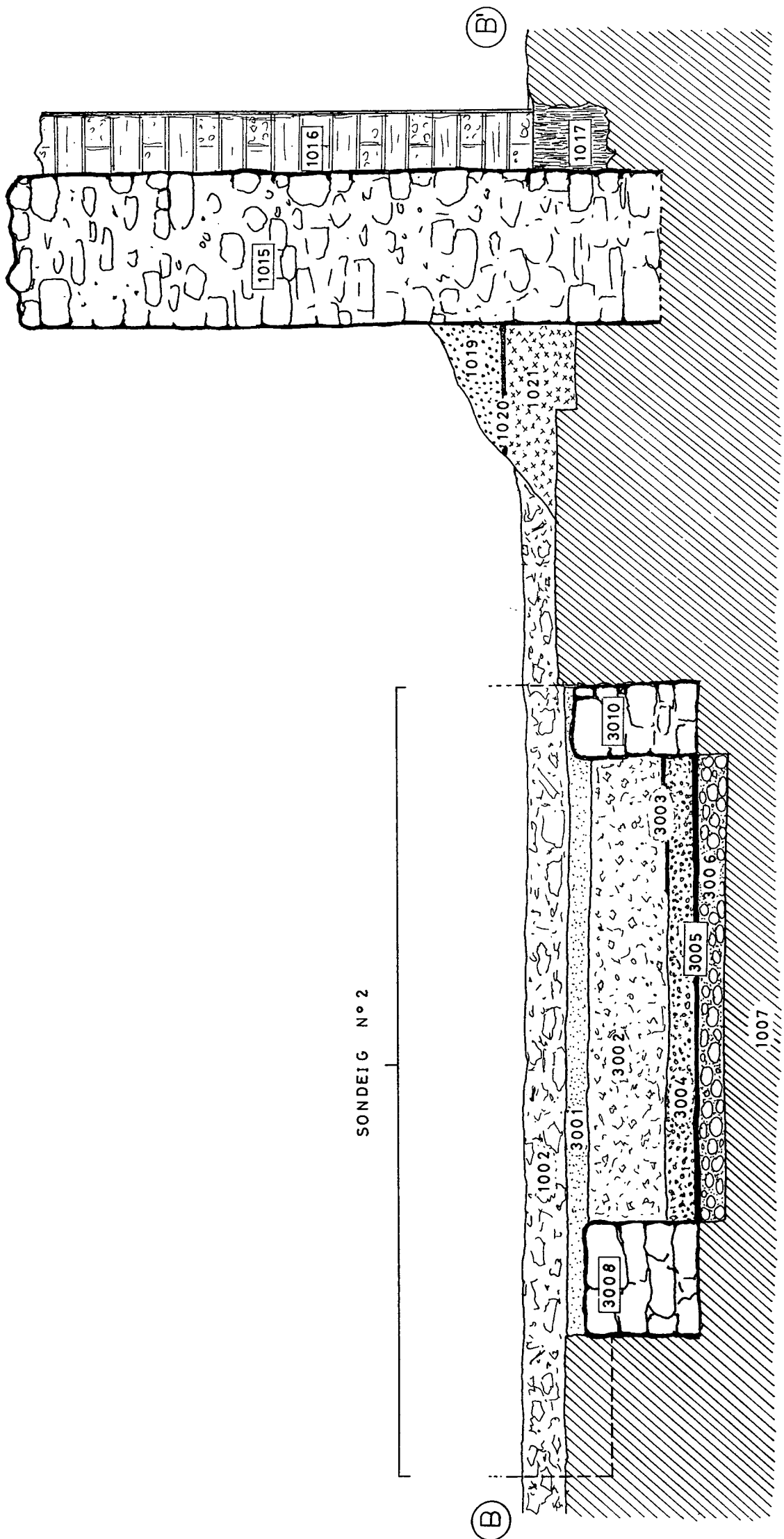
PLANTA GENERAL (E. 1/20)



SECCIÓ A-A'



SECCIÓ B-B'



## INVENTARI DE FOTOGRAFIES

- 1.- Rodet 1 Negatiu 10  
Cisterna i mur 1011 des del sud.
- 2.- Rodet 1 Negatiu 11  
Detall del que queda del mur 1011 i la preparació 1012.
- 3.- Rodet 1 Negatiu 7  
Detall de l'entrega del mur 1008 al 1011 (angle NE torre).
- 4.- Rodet 2 Negatiu 2  
Vista general del que queda de la torre amb els murs completament arrasats.
- 5.- Rodet 2 Negatiu 3  
Mur 1008 que s'adossa al 1011. Vista des de l'est.
- 6.- Rodet 2 Negatiu 5  
Mur 1011. Detall de la cantonada nord-oest.
- 7.- Rodet 1 Negatiu 5  
Sondeig N<sup>o</sup>1: alçat del que queda del mur 1008. Angle NO.
- 8.- Rodet 1 Negatiu 3  
Sondeig N<sup>o</sup>1: Estrat d'argila 1007 i angle NO del mur 1008.  
Es pot veure com el mur omple completament la rasa.
- 9.- Rodet 1 Negatiu 4  
Sondeig N<sup>o</sup>1: Detall on es pot veure com el mur 1008 s'assenta directament sobre l'argila.
10. Rodet 1 Negatiu 12  
Angle nord-oest del mur 1008 amb els dos sondeigs.
11. Rodet 3 Negatiu  
Cantonada nord-oest del mur 1008 amb el sondeig n<sup>o</sup>1 i el mur 1015 al fons.
12. Rodet 2 Negatiu 4  
Cantonada nord-oest del mur 1008 amb els dos sondeigs i el mur 1015 al fons.
13. Rodet 2 Negatiu 13  
Sondeig N<sup>o</sup>2: Acabament del mur 1008 amb el 3010 que se li adossa.
14. Rodet 1 Negatiu 9  
Sondeig N<sup>o</sup>2: Estrat 3003 amb el 3004 a sota i part del paviment 3005 amb la preparació de còdols (3006).

15. Rodet 1 Negatiu 6  
Sondeig NQ2: Detall de l'estrat 3003 i la preparació de còdols (3006).
16. Rodet 3 Negatiu  
Sondeig NQ2: Detall del paviment 3005 i de la preparació de còdols (3006).
17. Rodet 3 Negatiu  
Vista general del sondeig NQ2 amb el mur 3008 adossat a la cantonada nord-oest del mur 1008.
18. Rodet 2 Negatiu 7  
Sondeig NQ2: Detall del paviment 3005 i de la preparació 3006. Vista de l'angle nord-est.
19. Rodet 2 Negatiu 8  
Sondeig NQ2: Retall a l'argila (3007) situat a l'angle nord-est de l'àmbit que defineixen els murs 3008, 3010 i 1008. Es pot veure com la preparació (3006) fou dipositada en el retall de l'argila, mentre que el paviment (3005) està per sobre d'aquesta en el tros que queda situat longitudinalment al costat del mur 1008.





1.Cisterna i mur 1011 des del sud.



2.Detall del que resta del mur 1011.



3.Detall del mur 1008 adossat al 1011.



4. Vista general del que queda de la torre.



Mur 1008 que s'adossa al 1011.  
Vista des del est.



6. Cantonada NE del mur 1011.  
Vista des del nord.



7. Alçat del mur 1008 a l'angle nord-oest.



8. Estrat 1007 i mur 1008 que omple totalment la rasa.



9. Detall del mur 1008 recolzat directament sobre l'argila.



10. Cantonada NO del mur 1008 amb els dos sondeigs.



11. Mur 1008 amb el sondeig n°1 i mur 1015 al fons.



12. Mur 1008 amb els dos sondeigs i mur 1015 al fons.



13. Acabament mur 1008 i mur 1010 adossat al primer.



14. Vista general del sondeig amb els murs 3008 i 3010.



15. Detall de l'estrat 3003 i tall estratigràfic sondeig.



16. Paviment 3005 i preparació de còdols 3006.



17. Vista general amb el mur 3008 que s'adossa al 1008



18. Detall del paviment 3005 a l'angle NE del sondeig.



19. Detall del retall 3007 a l'angle que formen els murs 1008 i 3008. Es pot veure com el nivell d'aquest és inferior a les dues rases de fonamentació.



A.Pen. 143 Sant Pere  
Lavern: m. Subirats;  
E.P. ja desapareguda  
(419, 5°27'15" -  
41°23'45").  
foto: Vista de l'església,  
tal com era  
(anys 1910...).



A.Pen. 144 Sant Pere  
Lavern: m. Subirats;  
E.P. (419, 5°27'15" -  
41°23'45").  
foto: Vista exterior  
amb la façana  
(desembre 1970).

\* JOSEP M<sup>a</sup> GAVIN

- INVENTARI D'ESGLÉSIES. Alt Penedès, Baix Penedès i Garraf.

Volume 10.- Arxiu Gavin -

Edicions Antestudi - Barcelona 1981.